

GRØNLAND I FOCUS

Af Aage Gilberg

Nationalmuseet har i en årrække arrangeret specialudstillinger – til glæde for publikum. Jeg husker særligt Korea-, Thailand- og Nepal-udstillingerne, hvor smukke kunst- og brugsgenstande præsenteredes.

Nogle unge etnografer har nu – vistnok i nogen grad inspireret af Werner Jacobsen – ønsket at aktualisere disse udstillinger, så de mere blev for hele folket og om det pågældende folk og ikke alene om dets kunst og kultur, men så sandelig også om dets livsbetingelser og hele situation midt i den løbske teknokratiske udvikling. Man kunne sige, at de ønskede at præge udstillingerne socialt-etnografisk og dermed gøre dem ekstra levende og nærværende.

I efteråret 1969 kom den første udstilling skabt med denne baggrund af gruppen „Etnografisk Orientering“: Grønland i Focus, som helt indfrieede intentioner og forventninger. Et emne, der måtte vedkomme det danske publikum. Alligevel blev det en overraskende oplevelse, at udstillingen i sine 6 ugers levetid fik 14.500 gæster.

Nationalmuseet udsendte i tilknytning til udstillingen en bog, „Grønland i Focus“, med direkte relation til udstillingen.

Men bogen er mere end et katalog. Den er en meget saglig og bevidst kritisk orientering og stillingtagen til det grønlandske folks situation netop i dag og særligt på baggrund af de sidste 20 års ejendommelige hændelser, skrevet af faglige specialister og folk, der enten er født til eller i uomgængeligt engagement har formået at sætte sig ind i problemstillingernes kærne.

Her fås virkelig centreret, højaktuel etnografisk orientering om et emne, der kommer os mere direkte ved end noget andet tilsvarende på hele vor klode, og man mærker, at det er unge, forpligtede, frygtløse, uromantiske, men varmhjertede mennesker, der står bag.

Redaktøren, Jan Hjarnøs introduktion afslører betydelig indsigt, og emnet har bjergtaget ham. Han siger bl. a.: „I 1950-erne gik man så langt, at man iværksatte folkeflytninger. Disse forflytninger fik en tragisk skæbne. „Vi tvang ingen, men

overtalte de familier, der var dårligt stillet, kraftigt," sagde en af flytningernes organisatorer. Menneskeligt set har denne flytning kostet dyrt. Sociale problemer har tårnet sig op, kriminalitet, kønssygdomme, børn uden for ægteskab etc. er blevet almindelige fænomener i den sociale forvirring, der opstod, da mange pludseligt blev revet ud af deres gamle samfundsmiljøer og placeret i de nye byer. Slumkvarterer har bredt sig præget af fattigdommens håbløshed.

Grundlovsændringen i 1953 gjorde formelt Grønland til en ligestillet del af det danske rige, men var man også reelt parat til at behandle det som en ligestillet del? Hertil må svares et klart nej. Ved aflønning af personer i det offentliges tjeneste i Grønland har man indført det såkaldte fødestedskriterium, der er et klart eksempel på forskelsbehandling."

Ingen af bogens 15 kapitler er overflødige, og alle giver værdifuld orientering.

Fiskeriets situation giver anledning til stor bekymring og enestående dygtig indsats.

I artiklen om byggeriet i Grønland understreger Hans Ølgaard G. T. O.s (Grønlands tekniske organisation) bestræbelser på at få den lokale befolkning ind i arbejdet, og det siges, at i dag udføres godt halvdelen af den samlede indsats indenfor det tekniske område af lokal arbejdskraft, mens resten bestrides af udsendte. – Denne oplysning overrasker og må være helt ny. Men selv om man nu efter de mange henstillinger er begyndt i højere grad at anvende grønlandsk arbejdskraft i stedet for at tvinge grønlænderne til at stå hos med hænderne i lommen, bør det dog omfatte en langt større del af arbejdet end halvdelen.

Trods bogens høje standard er nogle af kapitlerne så klarskuende, at de må særligt fremhæves.

„Fangersamfundets Fremtid“ af Kjeld Hansen er et plets kud. Pilens styrefjer er viden, sorg og håb – håb om at nedsætte den menneskelige ulykke i fremtiden. Et par citater:

„Fra at være den dygtige, stolte og tilfredse husfader, der i kraft af sine evner og sit mod formåede at skabe en lykkelig tilværelse for sig selv og sin familie, og fra at være den mand, enhver måtte beundre og se op til, er fangeren idag blevet en mand, man ligesom ikke kan få indpasset i det moderne grønlandske samfund, og som derfor nærmest virker generende for udviklingen.

Spørgsmålet er, hvad man nu kan gøre for at hjælpe disse mennesker, der jo, når alt kommer til alt, er fuldstændig uskyldige i deres for tiden temmelig håbløse situation.

Måske er den tidligere frie og stolte fanger blevet 7'ende mand på en stor rejekutter, fabriksarbejder, eller sat til at bringe vand ud eller tømme WC-spande for udsendte danske familier.

En anden ting er, at man vel nok hidtil fra dansk side i alt for høj grad er gået ud fra, at disse fangerfamiliers ønsker er de samme som vore. Og det må være vanskeligt for folk i bygderne at forstå nødvendigheden af de kæmpebeløb, der ofres på byens vandforsyning, postforbindelse, televæsen og andet, når man samtidig år efter år får afslag på de beskedne ansøgninger om hjælp til produktionsapparater, flere og bedre huse, danske lærere og lignende i bygderne.

At disse store kyststrækninger, som fangerdistrikterne dækker, engang skulle ligge øde og tomme hen, uden disse hidtil så lykkelige og tilfredse mennesker, der gennem generationer har lært at tilpasse sig de barske livsvilkår og er kommet til at elske dem, er vel heldigvis utænkeligt.

For deres og for hele landets skyld må man håbe, at der findes en mulighed for at indpasse dem i det kommende Grønland.

Deres fremtid er usikker, – men langt fra håbløs.“

Formanden for Unge Grønlænderes Råd, stud. mag. Moses Olsens indlæg hedder: „Grønland–Danmark. Ensartethed eller lighed?“ Det burde med passende mellemrum læses op i alle skoler og andre uddannelsessteder samt i radioen – f. eks. en gang i kvartalet – efterfulgt af Mads Lidegaards korte, men overbevisende kapitel: „Grønlænderne og den moderne udvikling.“

Moses Olsen siger bl. a. : „Visse ting i udviklingen tyder efter mit skøn på, at de kraftige bestræbelser på så hurtigt som muligt at bibringe grønlænderne ydre kår, der så vidt muligt svarer til de danske, er ved at gå ud over noget, som ikke lader sig definere sådan uden videre, men som er absolut nødvendigt, hvis det grønlandske samfund skal kunne komme igennem den igangværende, nødvendige omstillingsproces med den fornødne førlighed i behold.

Tænker vi os, at der i Grønland findes en uddannelse, som er ganske hensigtsmæssig efter de grønlandske forhold, og at den samme uddannelse kan tages i Danmark, men efter danske normer og krav, så er den danskuddannede grønlænder efter den gældende principielle holdning bedre udrustet til at virke i Grønland end den grønlandskuddannede. I hvert fald er den danskuddannede den, der sidder med alle fordelene ved besættelse af stillinger. Det lyder som om det hele står på hovedet eller mangler ditto.

En hensigtsmæssig grønlandsk uddannelse, som honorerer grønlandske krav og behov, er lige så meget værd i Grønland, som en hensigtsmæssig dansk uddannelse, som honorerer danske krav og behov, er det i Danmark. Hvor to så fundamentalt forskellige samfund skal leve indenfor samme rige, gives der ingen anden form for ligestilling. Kun gennem en sådan politik kan vi sikre, at den danske stat ikke får følgende digt af Halfdan Rasmussen som brændemærke :

Vor jord består af jord i små partier,
som kaldes stater eller kolonier.
De første har kultur og kultiverer
de sidste, til de ikke eksisterer.“

Mads Lidegaard konkluderer: „Vi har ikke formået at indrette det nye Grønland, så det helt selvfølgelig drog sine børn ind i den moderne udvikling, men at vi tværtimod efterhånden har sat store dele af befolkningen udenfor.

Ingen anstrengelse bør være for stor, hvis det gælder at få grønlænderne selv med ind i udviklingen af deres eget land som aktive og bevidste medarbejdere. Ellers vil vi aldrig opnå at få skabt et samfund til dem, som de virkelig føler som deres eget.“

Hans Jørgen Lembourn, der jo ikke er specialist eller dagligt involveret i den grønlandske situation – udover som politiker og forfatter, skriver om „Grønlandspolitikken – på godt og ondt“, som føder anerkendelse og taknemmelighed hos læseren, for man forstår, at netop hans kunstneriske intuition og politiske forpligtelse får fremkaldt en sikker og efter min mening helt rigtig forståelse af Grønlands alvorlige situation:

„Den alt for konsekvente koncentrationspolitik har lokket og drevet grønlændere ind til de større byer, væk fra deres oprindelige miljø i udstederne, på et tidspunkt hvor de havde haft et bedre liv, hvis de var blevet. De kom til et bysamfund, de var helt uforberedte og uegnede til at leve i, de kunne ikke få arbejde, og det arbejde man tilbød dem, moderne fabriksjob, kunne de ikke passe. Dårlige boligforhold, byens fristelser, spiritussen og arbejdsløsheden blev betalingen for den højere levestandard, den kortere skolevej og de moderne hospitaler. Man vandt mange goder, men man mistede andre, som ikke kan måles i penge eller feberkurver eller produktion. Men som for grønlænderne måske var nok så vigtige.

De mange danskeres ekspertise er blevet en sovepude for det grønlandske samfund. Der mangler en mellemklasse af grønlændere, som ikke kunne have gjort det samme arbejde lige så effektivt som danskerne, men som kunne have klaret det mest nødtørftige, og som – og det er det afgørende – kunne have ledet udviklingen ad andre baner, ind i en bedre balance mellem fortid og nutid, som i højere grad svarede til grønlandske livsnormer og tempo.“

Bent Jensens: „Noter undervejs til en grønlandsk byudvikling“ bør selvfølgelig – som alle de andre indlæg – læses i sammenhæng, ikke mindst på grund af hans særlige stil. Alligevel skal følgende citater plukkes: „Der er født en alvorlig tvivl, som angår selve den underliggende hoveddoktrin i grønlandspolitikken: At et forøget, alment

menneskeligt velvære mere eller mindre automatisk vil følge i befolkningskoncentrationens kølvand.

De senere års byudvikling synes at have placeret det grønlandske menneske i en slags socialt vacuum.

Jeg tror, at der idag mere end nogensinde vil kunne blive plads for overvejelser om menneskelige trivselsmuligheder i allervideste forstand. Frem for alt forekommer det idag urimeligt, om selv forsigtige skridt i den retning skal afbrydes eller udsættes af frygt for romantiske vildfarelser. Det vil være nyttigt at få omvurderet begrebet romantik. Det stempel har længe været teknokraternes drabelige våben mod ubekvemme forstyrrelser i deres verdensbillede. Også i den henseende har grønlandsproblemerne paralleller til forhold i den store verden, den dybe kløft mellem teknokratisk-administrativ og humanistisk-social tankegang. Vi har ikke råd til at oprettholde denne afgrund længere. – Og der kan være grund til at pege på, at de egentlige romantikere i virkeligheden er at finde i den teknokratiske lejr. Vældige papirprojekter bygger overalt på den forestilling, at mennesker uden videre formes til at leve en frugtbar og harmonisk tilværelse, blot man investerer milliardbeløb i nogle ydre anlæg og institutioner og skoleundervisning.

Mulighederne for en grønlandsk udfoldelse og livsstil, fremfor kritikløs efterabning af den fremmede samfundsmodel, vil vokse. Det sløvende og hastigtvoksende mindreværd vil blive afløst af mere selvtillid og glæde ved selvskabte værdier og selvskabt væremåde. I øjeblikket er vi i Grønland ifærd med, under stort besvær iøvrigt, at lave en udvandet efterligning af et krisefyldt europæisk bysamfund.

Den ivrige grønlandsindsats drejer sig til syvende og sidst om at skabe et tåleligt levested for kun 50.000 mennesker. Til denne egnsudvikling anvender en hel nation milliarder af kroner, overmåde megen arbejdstid og anselige mængder bekymret diskussion.

Halvtredstusind mennesker! Det burde kunne gøres med et snuptag. Lad os komme ned på jorden.“

Både Bent Jensen og Helge Kleivan understreger betydningen af en virkelig andelsbevægelse i det moderne grønlandske samfund. Kleivan siger: „Danmark er med god grund internationalt kendt som andelsbevægelsens fædreland. Stipendiater fra mange tropiske udviklingslande strømmer hertil for at lære, for at kunne bringe kendskab til nye organisatoriske former hjem til deres respektive samfund. Former der bygger på samarbejde mellem ligemænd. Men Grønland? At netop Danmarks egen moderniseringsindsats her har undgået at satse på organisering af andelslag, må stå som et af de ejendommeligste og mest paradoksale udtryk for irrationaliteten midt i vor fagre, af videnskab og planlægning prægede nye verden. Men det skal

tilføjes: vi aner også spor i sandet af det politiske livs grå eminencer. Den generelle passivering af grønlændere gennem den overvældende danske dominans i arbejdslivet vil jeg betegne som *dominans*. Den markante danske overvægt indenfor det private erhvervsliv vil jeg skille ud og betegne som *kontrol*.

Denne kontrol vil i årene fremover langt mere end hidtil komme i brændpunktet for det grønlandske folks opmærksomhed og kamp for at vinde kontrol over sit samfund.

Det er forhåbentlig ikke utilladeligt subjektivt at betegne det som paradoksalt og dybt tragisk, at den privatisering, som det grønlandske folk så som vejen bort fra fortidens koloniale forhold, dag for dag har ført til øget fremmedkontrol.“

Mag. art. Robert Petersen, der skriver om „Kommunikationsproblemet i den grønlandske skole“, og mag. art. Inge Kleivan, som beskæftiger sig med „Sprogproblemet“, supplerer glimrende hinanden i opridsning og stillingtagen til disse ganske komplicerede og særdeles betydelige problemer.

Robert Petersen sætter spotlight på med følgende udtalelse: „Det er klart, at de grønlandske lærere må indtage en nøglestilling, når det gælder kundskabsmeddelelsen. Dels kan de udtrykke sig således, at børnene kan forstå dem, dels kender de forholdene bedre end deres danske kolleger. Hvis skolevæsenet skal prøve at forbedre sine resultater, må det nok opnå dem gennem de grønlandsktalende lærere. Det burde være selvindlysende, så længe børnene er grønlandsktalende. I 1965 ansatte skolen i Sukkertoppen en ufaglært dansk pedel. Hans timeløn blev større end en grønlandsk lærers med 10 års anciennitet.“

Inge Kleivan siger: „Det er vigtigt at gøre sig klart, at grønlandsk ikke kan side-stilles med danske dialekter, men er modersmålet for et folk i en ligestillet del af det danske rige. Det forklarer, hvorfor mange grønlændere går så lidenskabeligt op i sprogdebatten. De allerfleste mennesker har nemlig en stærkt følelsesmæssig tilknytning til deres modersmål, fordi det for dem er udtryk for ikke bare en række kulturelle værdier, men også for selve deres identitet som folk.

Den nye indstilling, som spores, kan karakteriseres således: folk går stadig fuldt ind for at lære dansk, så at alle i hvert fald kan tale det nogenlunde. De, som har brug for at kunne det mere perfekt, må bestræbe sig for det, men det vigtigste er, at alle behersker deres grønlandske modersmål. I dette dobbeltsprogede samfund forventer man, at også de tilrejsende danskere gør et forsøg på at lære grønlandsk. Der kan ikke være tvivl om, at selv en mere beskedne dansk indsats for at lære grønlandsk ville styrke den grønlandske selvfølelse. Det synes heller ikke at være noget urimeligt krav at stille til lærere, at de havde et vist kendskab til grønlandsk.“

I slutningen af sit kapitel refererer Inge Kleivan citat fra Grønlandsposten, hvor en grønlander har udtalt sig meget klart og skarpt om disse problemer: „Hvilken nation vil idag ofre den sidste rest af sin stolthed på udviklingens og ligestillingens alter? ... Vil man afskaffe det grønlandske sprog, må det nu være på tide at tænke på den spritdunk, der skal konservere og bevare den sidste grønlander. Han blev umyndiggjort, mistede selvrespekten og fik tungen skåret af. Han druknede sin sorg og sig selv i spritdunken.“

Denne bog er således en koncentreret oplevelse, der imødekommer det danske folks voldsomme behov for virkelig orientering om Grønland. Man burde nok fra redaktionens side have benyttet lejligheden til at bringe en mere omfattende litteraturliste end den på side 166 foreliggende – selvom perler som Mads Lidegaards: „Det gælder Grønland“ og Palle Kochs: „Der skal være så smukt på Grønland“ er medtaget. (Begge 1968). Tidsskriftet Grønland er også nævnt, men her burde en række artikler, som er på linie med oplæg og sigte i „Grønland i Focus“, og som på udmærket måde supplerer den her givne orientering, være fremdraget. Lad mig nævne nogle eksempler: Redaktør Jørgen Søholt Christensen: „Hjælper vi Grønland rigtigt?“, Mads Lidegaard: „Danmarks opgave i Grønland“, Poul Marschall: „Udvikling af et moderne liberalt samfund i Grønland“, Poul Rovsing Olsen: „Hvad gavner det et menneske?“ og P. P. Sveistrup: „Opløsning af Grønlandsministeriet“.

Disse artikler viser som nærværende bog, at vi ikke løser grønlandsproblemerne ved blot nok så rundhåndet at punge ud – det kan ikke en gang rense vor grønlandske samvittighed – og det er en form for dumhed og hovmod at tro, at det drejer sig om at lave grønlandere om til danskere og til at indrette sig med danske normer.

Vi har en grundig viden om Grønland i alle tænkelige detaljer, historisk samhørighed og statistisk materiale gennem mange år. Her er yderst begrænsede problemer i form af overtro, ingen religionsstridigheder, hemmelige selskaber, stammefejder, talrige forskellige sprog, ophidsende infiltration af konkurrerende stormagter, hungersnød etc., som man har måttet kæmpe med i så mange u-lande. Og så drejer det sig blot om en ganske lille sjat mennesker – mindre end 50.000. Hvorfor klarer vi det så dårligt? Hvorfor gør vi næsten aldrig det rette? I de nævnte artikler og den foreliggende bog får vi vigtig oplysning og forklaring herom. Lad os nu prøve at rette os herefter og få beslutningen herom understreget af Mads Lidegaards konklusion:

„Grønlands virkelige problem idag er ikke manglende boliger og sociale goder, fødestedskriterium eller sprogkrise, men det er *den menneskelige umyndiggørelse og passivitet*, som stadig efter mere end 15 års nyordning præger landet – og det er *den*

mangel på selvtilid og mangel på medansvar, som får så mange grønlændere til at modarbejde opbygningen og selv forværrer de sociale problemer mangefold.“

Billedmaterialet i denne storartede bog burde blot tilnærmelsesvist være på linie med teksten. De fleste motiver er velegnede og ofte smukke, men gengivelsen via en mislykket offsetteknik skæmmer næsten halvdelen af billederne. Det kan trykkeriet ikke være bekendt.

Bogen bør have den størst mulige udbredelse og bør findes på alle biblioteker – på de fleste i mere end eet eksemplar.

I de kommende oplag må billedmaterialet være helt i orden og litteraturlisten langt fyldigere.

Tillykke til „Etnografisk orientering“.